

بررسی نگرش متقاضیان ازدواج جوان نسبت به اندازه خانواده، نسبت جنسی و ترتیب تولد فرزندان در شهر همدان

دکتر حمید پورجعفری^۱، دکتر معصومه فضلی^۱

واژه های کلیدی: جمعیت نگاری، کنترل جمعیت، نگرش، ویژگی های خانواده

چکیده

هدف این پژوهش تعیین نگرش زوج های جوان (کسانی که در آستانه ازدواج هستند) نسبت به تعداد، ترتیب و جنسیت فرزندان است.

این تحقیق براساس اطلاعات جمع آوری شده از مردان و زنان جوان در آستانه ازدواج مراجعه کننده به دفاتر ازدواج و مراکز بهداشتی درمانی شهر همدان انجام شده است و جمعاً با ۴۵۰ نفر جوان در آستانه ازدواج طی سال ۱۳۷۶ مصاحبه شده است.

نوع مطالعه توصیفی - مقطعی و با استفاده از پرسشنامه و مصاحبه حضوری انجام گرفته است. روش نمونه گیری آسان با در دسترس بوده است. پاسخ های دسته بندی شده و برحسب متغیرهای مستقل (جنسیت، محل تولد، میزان تحصیلات و سن ازدواج) همچنین متغیرهای وابسته (تعداد فرزندان مطلوب، ترجیح جنسی خاص برای فرزند، ادامه زادآوری تا حصول جنسیت خاص) مورد بررسی قرار گرفته است.

بطورکلی اکثریت جمعیت مورد مطالعه (۸۶/۴ درصد) خواهان دو و یا کمتر فرزند می باشند و فقط ۱۳/۶ درصد افراد خواهان بیش از دو فرزند می باشند. تعداد فرزندان مطلوب با محل تولد افراد ارتباط معنی داری دارد. بدین صورت که زنان و مردان متولد روستا در مقایسه با زنان و مردان متولد شهر، متقاضی فرزندان بیشتری هستند. از نظر سطح تحصیلات زنان و مردان کم سواد (پایین تر از دیپلم) در مقایسه با زنان و مردان با سواد بالا (دیپلم و بالاتر) خواهان فرزند بیشتری هستند و اختلاف ایشان معنی دار است. نتایج حاصله حاکی از آنست که تعداد فرزندان مطلوب با سن ازدواج ارتباط معنی داری ندارند. همچنین از نظر بیش از نیمی از جمعیت مورد مطالعه (۶۲ درصد) جنسیت فرزندان بخصوص فرزند اول مهم نبوده است. درصد بالایی از کسانی که جنسیت فرزندان برایشان مهم بوده است (۶۸/۴ درصد) علاقمند هستند که اولین فرزندشان پسر باشد.

سرآغاز

افزایش بی رویه جمعیت در دنیا سبب گسترش فقر اقتصادی و اجتماعی در کشورهای درحال رشد شده و مسایل فراوانی را در این مناطق بوجود آورده است (۳). رشد نامتناسب جمعیت، مدار بسته ای از توسعه نیافتگی را بوجود آورده و عدم توسعه خود باعث افزایش جمعیت می گردد. رشد نامتناسب جمعیت دستاوردهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورها را خنثی کرده و ثبات اجتماعی و سیاسی جامعه را متزلزل می سازد (۲). افزایش جمعیت در کشورها نیز مسئله ساز بوده و موجب اختلال در توسعه کشور و تامین رفاه عمومی از جمله گسترش بهداشت و درمان است. خوشبختانه با اقدامات اخیر افزایش جمعیت در کشور ما تا حدودی مهار شده است. اما بنا به گفته مسئولان امر هنوز به حد مطلوب نرسیده است. بدیهی است که یکی از مهمترین عوامل تعیین کننده تعداد فرزندان خواست زوجین است و این خواست به نگرش ایشان به اندازه مناسب خانواده، جنسیت مطلوب فرزندان و... بستگی دارد.

در سال های اخیر تبلیغات فراوانی در رابطه با کنترل جمعیت و تنظیم خانواده در کشور ما صورت گرفته است. بررسی حاضر برآن است تا مشخص نماید علیرغم آگاهی های عمومی ارایه شده، زوج های جوان طالب چند فرزند هستند؟ و خواست آنها نسبت به جنسیت فرزند چیست؟ آیا جنسیت فرزند برای آنها آنقدر مهم است که تا رسیدن به جنس مطلوب به زادآوری ادامه دهند یا خیر؟ نهایتاً نتایج این تحقیق بخصوص در صورتی که در سطح وسیع تری انجام گیرد می تواند در برنامه ریزی های مربوط به کنترل جمعیت و بهداشت و تنظیم خانواده بکار گرفته شود.

نمونه گیری و روش بررسی

جامعه هدف زوج های جوان شهر همدان و نوع مطالعه توصیفی - مقطعی و نمونه گیری آسان با دردسترس بوده است. منظور از زوج های جوان، جوانانی هستند که برای ازدواج اقدام نموده و در آستانه آن قرار دارند. از آنجایی که براساس مقررات جاری کلیه ایشان جهت آزمایش های اولیه و همچنین غربالگری تالاسمی بایستی به مراکز بهداشتی مراجعه نمایند. برای دسترسی به ایشان در روزهای مشخصی که آزمایشات انجام می گرفته به اینگونه مراکز مراجعه و قبل از هرگونه کلاس توجیهی جهت ضرورت کنترل جمعیت، بطور جداگانه از دختران و پسران مصاحبه چهره به چهره بعمل آمد. پرسشنامه قبلاً تهیه و استاندارد شده بود.

حجم نمونه با استفاده از فرمول تعیین حجم نمونه ($\alpha = 5\%$) کمتر از ۲۵۰ نفر محاسبه گردید که بدلیل نوع نمونه گیری (آسان) تعداد نمونه ها بیشتر انتخاب شد (۴۵۰ نفر؛ ۲۲۵ نفر زن و ۲۲۵ نفر مرد). متغیرهای مستقل در نظر گرفته شده عبارت بودند از جنسیت، محل تولد، میزان تحصیلات و سن مصاحبه شوندگان و همچنین متغیرهای وابسته شامل تعداد فرزندان درخواستی، تقاضای جنسیت خاصی برای فرزند، ادامه زادآوری تا حصول جنسیت خاص و تقاضای

ترتیب تولد خاص برای فرزندان بود. سپس پرسشنامه ها مورد بررسی قرار گرفته و نتایج توسط روش های آماری توصیفی ارزیابی شده و برحسب متغیرهای مستقل با روش کای دو مقایسه آماری شدند. در پایان نتایج حاصله با نتایج گزارشات مشابه مقایسه شده است.

یافته ها

نمودار ۱ توزیع فراوانی جمعیت مورد مطالعه را برحسب سن، نمودار ۲ برحسب محل تولد و نمودار ۳ برحسب سطح تحصیلات نشان می دهند. شترنگ ۱ تعداد فرزندان مطلوب زنان و مردان در آستانه ازدواج را نشان می دهد. همانطور که ملاحظه می شود، اختلاف دو جنس معنی دار نیست.

شترنگ ۲ تعداد فرزندان درخواستی برحسب محل تولد واحدهای مورد پژوهش را نشان می دهد. با $P = 0/004$ اختلاف ایشان معنی دار است. به عبارت دیگر کسانی که در روستا بدنیا آمده اند بطور معنی داری بیشتر از گروه دیگر یعنی کسانی که در شهر به دنیا آمده اند. خواهان بیش از دو فرزند هستند. این موضوع در مورد زنان و مردان صادق است که با هدف اختصار از آوردن جداول مربوطه خودداری شده است. شترنگ ۳ نتیجه پژوهش در مورد تعداد فرزندان درخواستی برحسب سطح تحصیلات مصاحبه شوندگان را نشان می دهد. براساس اطلاعات بدست آمده کسانی که دارای سواد کمتری هستند متقاضی فرزند بیشتری می باشند و اختلاف ایشان با افراد تحصیل کرده از نظر آماری نیز معنی دار است.

شترنگ ۴ نشان دهنده توزیع فراوانی گروه های سنی جوانان در آستانه ازدواج برحسب تعداد فرزندان مطلوب است و همانطور که ملاحظه می گردد سن هنگام ازدواج در جمعیت مورد مطالعه ارتباطی با تعداد فرزندان درخواستی نداشته است. این موضوع در زنان و مردان بطور جداگانه مورد بررسی قرار گرفته و در هر دو گروه این مطلب مصداق دارد.

بیش از ۶۰ درصد از افراد مصاحبه شونده اعم از زن و مرد اعلام داشته اند جنسیت فرزند برای ایشان اهمیت ندارد و مجموعاً تعداد ۱۷۱ نفر اظهار داشته اند که جنسیت فرزند اول برای ایشان تفاوت دارد. حدود ۴۷ درصد زنان گروه اخیر علاقمند بودند فرزند ایشان دختر باشد و حدود ۵۲ درصد گفته اند دوست دارند اولین فرزندشان پسر باشد. از میان مردانی که جنسیت فرزند اول برایشان تفاوت داشته است، تنها ۱۴/۵ درصد ایشان علاقمند بودند فرزند اولشان دختر باشد و ۸۵/۵ درصد آنها اعلام کرده اند علاقمندند فرزند اولشان پسر باشد.

نتایج بیانگر آن است که ۸۶/۲ درصد زنان و ۸۳/۶ درصد مردان از گروهی که جنسیت فرزند برایشان مهم است، در صورت عدم دسترسی به جنسیت مورد نظر تمایلی به ادامه زادآوری ندارند.

گفتگو و بهره‌گیری پایانی

براساس نتایج حاصل از این پژوهش دقت در نگرش زوج‌های جوان در مورد انتظار ایشان از ساختار یک خانواده نکات بسیاری را روشن می‌سازد که می‌تواند برنامه‌ریزان کشور را در اتخاذ سیاست‌های مناسب یاری دهند. دریک مطالعه مشابه (۵) تنها ۲/۳ درصد از کل پاسخگویان به داشتن بیش از ۲ فرزند اظهار تمایل کرده‌اند و از آنجایی که مصاحبه‌ها در مراکز مشاوره تنظیم خانواده انجام شده است، احتمالاً پاسخ‌ها تحت تاثیر مطالب ارایه شده در آن مراکز بوده است، و لذا نتایج را بایستی با احتیاط پذیرفت. بهرحال نتایج اعلام شده در گزارش مذکور تفاوت فاحشی با نتایج کار حاضر دارد.

گزارش دیگری از مناطق روستایی سیستان طی سال ۱۳۷۳ (۳) نشان دهنده داده است که بین سطح سواد مادران و تمایل به داشتن فرزند کمتر ارتباط زیادی وجود دارد که با نتایج پژوهش حاضر مطابقت دارد و نشان دهنده این است که این موضوع در هر دو جنس مصداق دارد و درصد مردان تحصیل کرده‌ای که خواهان بیش از دو فرزند هستند، تقریباً دو برابر درصد زنان مشابه است. به عبارت دیگر زنان تحصیل کرده نسبت به مردان تحصیل کرده تمایل کمتری به داشتن بیش از دو فرزند دارند. شاید فراغت، کمتر از کار در خارج از منزل در این امر مؤثر باشد. زیرا مردان تحصیل کرده ممکن است زنان خانه‌دار و یا با فراغت بیشتر داشته و لذا تمایل درونی آنها یعنی داشتن بیش از دو فرزند فرصت ظهور دارد.

برای ۶۲ درصد از افراد مورد مطالعه جنسیت اولین فرزند مهم نبوده است، اما در همین حال از نظر گروه‌زادگی (۳۸٪) جنسیت فرزندان اهمیت دارد. لذا این نکته حائز اهمیت بوده و خود موجب عدم تمایل به کنترل زادآوری می‌شود. در پایان توصیه می‌گردد مطالعه مشابهی در سطح ملی انجام و سیاست‌های مناسب جهت تبلیغات و یا اقدامات لازم جهت کنترل جمعیت اتخاذ گردد.

شترنگ ۱- تعداد فرزندان مطلوب برحسب جنسیت افراد

جنس	دو فرزند و کمتر		بیشتر از دو فرزند		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
زن	۲۰۱	۸۹/۳	۲۴	۱۰/۷	۲۲۵	۱۰۰
مرد	۱۸۸	۸۳/۶	۳۷	۱۶/۴	۲۲۵	۱۰۰
جمع کل	۳۸۹	۸۶/۴	۶۱	۱۳/۶	۴۵۰	۱۰۰

chi-square : 3.20

P-value: 0.073

شترنگ ۲- تعداد فرزندان مطلوب برحسب محل تولد افراد

محل تولد	دو فرزند و کمتر		بیشتر از دو فرزند		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
روستا	۱۵۳	۸۰/۹	۳۶	۱۹/۱	۱۸۹	۱۰۰
شهر	۲۳۶	۹۰/۴	۲۵	۹/۶	۲۶۱	۱۰۰
جمع کل	۳۸۹	۸۶/۴	۶۱	۱۳/۶	۴۵۰	۱۰۰

chi-square : 8.39

P-value : 0.004

شترنگ ۳- تعداد فرزندان مطلوب برحسب سطح تحصیلات افراد

جمع		بیشتر از دو فرزند		دو فرزند و کمتر		سطح تحصیلات
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۰۰	۲۶۴	۱۷/۱	۴۵	۸۲/۹	۲۱۹	کمتر از دیپلم
۱۰۰	۱۸۶	۸/۶	۱۶	۹۱/۴	۱۷۰	دیپلم و بالاتر
۱۰۰	۴۵۰	۱۳/۶	۶۱	۸۶/۴	۳۸۹	جمع کل

chi-square : 6.64

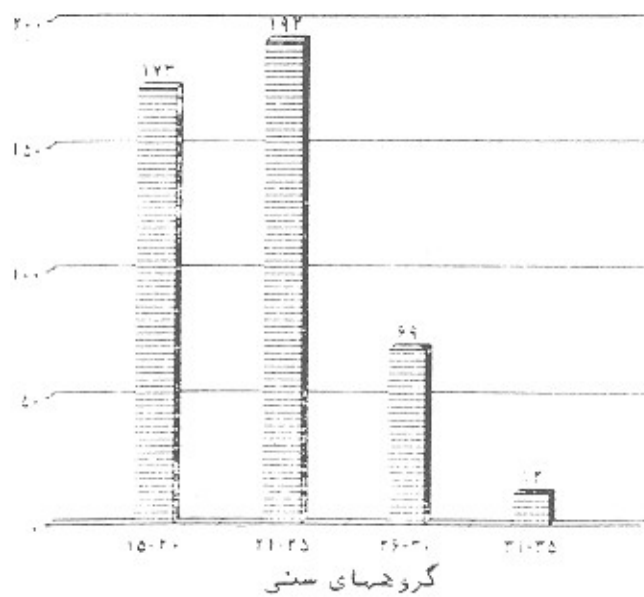
P-value : 0.009

شترنگ ۴- تعداد فرزندان مطلوب برحسب سن افراد

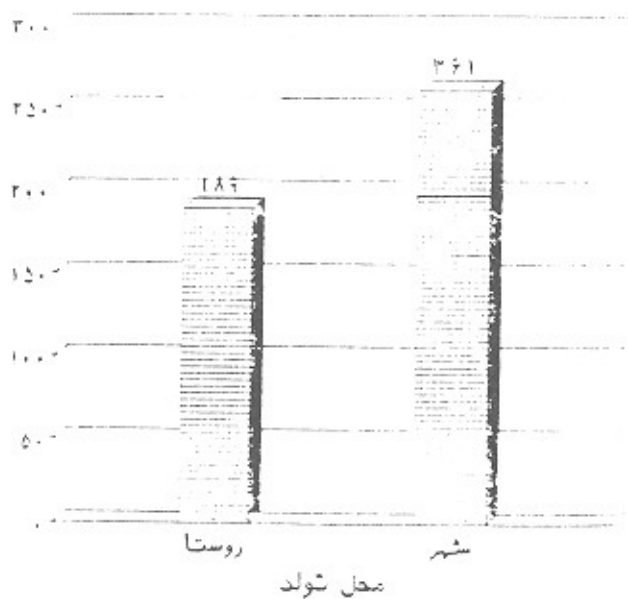
جمع		بیشتر از دو فرزند		دو فرزند و کمتر		سن (سال)
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۰۰	۱۷۳	۱۴/۵	۲۵	۸۵/۵	۱۴۸	۱۵-۲۰
۱۰۰	۱۹۶	۱۲/۳	۲۴	۸۷/۷	۱۷۲	۲۱-۲۵
۱۰۰	۶۹	۱۴/۵	۱۰	۸۵/۵	۵۹	۲۶-۳۰
۱۰۰	۱۲	۱۶/۷	۲	۸۳/۳	۱۰	۳۱-۳۵
۱۰۰	۴۵۰	۱۳/۶	۶۱	۸۶/۴	۳۸۹	جمع کل

chi-square : 0.56

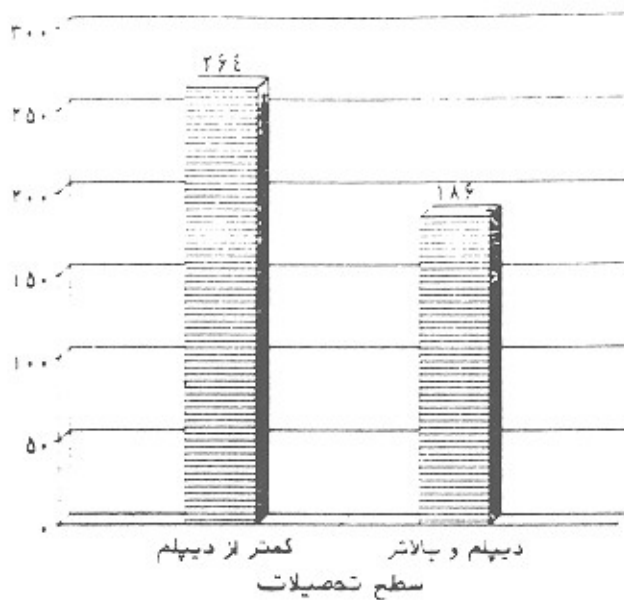
P-value : 0.906

نمودار ۱ - توزیع فراوانی واحدهای مورد پژوهش برحسب سن

نمودار ۲ - توزیع فراوانی واحدهای مورد پژوهش برحسب محل تولد

نمودار ۳- توزیع فراوانی واحدهای مورد پژوهش برحسب سطح تحصیلات

کتابنامه

- ۱- حلم سرشت، پیروش؛ دل‌پیشه، اسماعیل (۱۳۶۸): *بهداشت و تنظیم خانواده*. ویرایش اول. انتشارات چهر، تهران.
- ۲- شیخی، محمدمتقی (۱۳۷۲): *مبانی جمعیت‌شناسی*. چاپ دوم، نشر سفید، تهران.
- ۳- عالی، حلیمه (۱۳۷۳): *مطالعه میزان آگاهی، نگرش و رفتار مادران واجد شرایط تنظیم خانواده در مناطق روستایی سیستان درخصوص مسایل تنظیم خانواده*.
- ۴- عنذلیب، پرتیان؛ شهریاری افشار، صفیه (۱۳۷۶): *برنامه‌های کنترل جمعیت و تنظیم خانواده در جمهوری اسلامی ایران*. مجله *بهداشت خانواده*، سال دوم، شماره ششم، تابستان.
- ۵- متولی، حمیدرضا (۱۳۷۵): *نقش ارتباطات در تنظیم خانواده و کنترل جمعیت*. خلاصه نتایج تحقیق کاربردی، تهران.